

İNGİLTERE'DE REKABET POLİTİKASININ FİRMALARARASI BİRLEŞİME ETKİSİ

Prof. John PICKERING*
Çevirmen: Haşmet BAŞAR**

I. Giriş:

Birçok ülkede, firmalararası birleşimin denetimi rekabet politikasında önemli bir yere sahiptir. 1965'ten bu yana İngiltere'de kurallar belirlenmiş, bu amaçla "Firmalararası Birleşim ve Monopoller Komisyonu" kurulmuş (MMC) ve firmaların yaptığı çalışmaların halk yararına olup olmadığı araştırılmaya başlanmıştır.

Bu yazının temel amacı, MMC belli bir birleşimin halk yararına olup olmadığına karar verirken ele alınan konuları gözden geçirmektir. Umarız ki bu analiz yalnız rekabet politikası ile ilgilenen ekonomistler tarafından değil, aynı zamanda uygulamalar nedeniyle olayların içinde bulunanlar ve yargıçlar tarafından da ilgi ile karşılanır. Son bölümde ise İngiltere'deki firmalararası birleşim politikasındaki değişiklikler üstünde duracak ve bu konudaki fikirlerimizi açıklayacağız***.

II. İngiltere'de Firmalararası Birleşim Politikasının İşleyişi :

Zaman zaman piyasadaki güçlü firmaların birleşim hareketleri Monopoller Komisyonu tarafından ele alınmışsa da 1965'e değin gerçekçi bir biçimde incelenmemiş ve denetlenmemiştir. Böylece 1965 tarihli "Firmalararası Birleşim ve Monopoller Yasası" 1973 tarihli "Hakkaniyet Kurallar içinde Ticaret Yapma Yasası (F.T.A)" ve diğer yasalarda yapılan değişiklikler sonucu belirli birleşimlerin araştırılması ve denetlenmesi mümkün olmuştur.

* Prof. J. Pickering: Manchester Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Enstitüsü Yönetim Bilimleri Bölüm Başkanıdır. Yazının Türkçe Yayın hakkını Bursa Üniversitesi Kooperatifçilik Enstitüsüne vermesi nedeniyle kendisine teşekkürlerimizi belirtmek isteriz. Yazının özeti ayrıca European Competition Law Review-1980'de çıkmıştır.

** Dr. Haşmet BAŞAR, Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi

*** Yazı, büyük ölçüde Sosyal Bilimler Araştırma Konseyinin desteği sonucu tarafımızdan yapılan "Gerçekleştirilmeyen Birleşimler" konulu araştırma verilerine dayanmaktadır.

Günümüzdeki uygulamaya göre düşünülen ya da gerçekleştirilen birleşimler aşağıdaki iki kriterden birine uyuyorsa Ticaret Bakanı durumu MMC'ye havale edebilir.

Bunlar:

a) Birleşimi düşünülen firmalar aynı malın sunumu ya da hizmeti ile ilgili işler yapıyor ve İngiltere'de bu piyasanın %25'ini ya da daha önemli bir bölümünü elinde bulunduruyorsa,

b) Satın alınan (birleştirilen) firmanın mal varlıklarının değeri 5 milyon sterlini aşuyorsa.

Yasanın uygulamaya konmasından bu yana geçen süre içinde M.M.C'ye devredilen birleşim olaylarının yalnız %3 ünde sözü edilen özellikler görülmüştür. Bu nedenle öncelikle kararların M.M.C. ye devredilme işlemini gözden geçirmek gerekir. "Hakkaniyet Kuralları içinde Ticareti Sağlama Dairesi" (OFT) genel müdürünün, ilk aşama da birleşim hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bu işlemi sağlayabilmek için OFT uzmanları plânlanan ya da gerçekleşmek üzere olan birleşimi yasaların ışığı altında araştırırlar. Uzmanlar genellikle birleşimden etkilenecek gurupların; örneğin rakip firmaların, sunucuların ve tüketicilerin fikirlerini alırlar. Elde edilen bilgiler sonucu OFT uzmanlarının oluşturduğu bölümler arası birleşim paneli birleşimin M.M.C. yolu ile Ticaret Bakanlığına sevk edilip edilmeyeceğine karar verir. OFT, birleşimlerle ilgili olarak gizli raporlarda hazırlayabilir. Bu raporların sayıları ve içerikleri bilinmemekle beraber 1965 - 1975 döneminde 50 kadar olduğu tahmin edilmektedir². Birleşim olaylarının M.M.C. ye devredilmesinden önce tarafların vazgeçme nedenleri çoğunlukla açıklanmamakta ise de firmaların genellikle, MMC soruşturmasından çekindikleri anlaşılmaktadır.

Birleşim olaylarının MMC'ye devredilme nedenleri kamu oyuna duyurulmamakta ise de OFT'nin konuya olan yaklaşımı aynı örgütün çıkarttığı bir kitapçıktan belirlemek olasıdır³. Buna göre birleşim konusunda ön yargıdan çekinilmekte ancak sonucun toplum çıkarlarına olan etkisinin tarafsız bir organ tarafından incelenmesinin zorunluluğu kabul edilmektedir. Çok ayrıntılı incelenmeden kaçınılırken bazı olayların ekonomik nedenlerle iyiden iyi araştırıldığı, zaman zaman OFT Standartlarının da dışına çıkılarak toplum çıkarlarının korunmak istendiği görülmektedir. Bu yaklaşım da yalnız belirli faktörlere ağırlık verilmemekte ve birkaç kural doğrultusunda hareket edilmemektedir. Satın alınmak istenen firmanın direnci ya da iki tarafın anlaşması OFT kararlarını etkilememektedir. Ancak bu politikanın uygulamaya konması büyük ölçüde bakanlığın takınacağı tutuma ve diğer endüstri politikalarına bağlı kaldığı açıktır.

OFT'ye göre gözönüne alınması gerekli olan anahtar nitelikleri noktalar şunlardır.

- Birleşimin her zaman verimliliği artıramayacağı ve uluslararası rekabette ya-

² J.F. Pickering "The Abandonment of Major Mergers in the U.K. *Journal of Industrial Economics*" 27 (1978) pg.123-131.

³ Office of Fair Trading Mergers: A guide to the procedures under the Fair Trading Act 1973 LMSO (1978) (Özellikle Sayfa 13 ve 14).

rarlı olamayacağı gerçeği bilinmeli ve çok kez yatay rekabeti etkileyen firmalarda güçlü olma isteminin ön plâna çıktığı unutulmamalıdır.

- Dikey birleşimler, sunucuları ya da tüketicileri doğrudan doğruya etkileyebilir, verimliliği ters yönde işletebilir.

- Kaynakların verimli kullanımını ve teknik gelişimi her zaman sağlamayabilir.

- Bir İngiliz firmasının yabancı bir firma tarafından satın alınması halinde birleşimin üretime, araştırma ve geliştirmeye, ödemeler dengesine ve uluslararası rekabete etkisi gözönüne alınmalıdır.

- Uzun ve kısa dönemde istihdam düzeyi araştırılmalıdır.

- Değişik konulardaki firmaların birleşimi halinde uzun dönemde rekabet ve verimliliğin yeniden gözden geçirilmesi zorunludur.

- İşletme hacmindeki genişlemenin uzun dönemdeki etkileri araştırılmalıdır.

MMC'ye havale edilen birleşimlerin tamamının bu kuruluş tarafından ayrıntılı olarak soruşturulmayacağı kuşkusuzdur. Zaten deneyimler alıcı firmaların üçte birinin MMC soruşturması ile karşılaşmamak için pazarlıktan çekildiklerini ve olayların ancak %2 sinin tam anlamıyla sonuçlandığını kanıtlamaktadır. Biz bu noktadan hareket ederek MMC'nin olaya yaklaşım biçimini ve toplum çıkarı sorununa nasıl eğildiğini belirlemeye çalışacağız.

III. Firmalararası Birleşimler ve Monopoller Komisyonu'nun Yaklaşımı:

MMC, öneri halindeki, ya da gerçekleşme aşamasındaki birleşimin toplum çıkarına olup olmadığına karar veren bir rapor hazırlamak zorundadır. Komisyon gerekirse birleşimlerin her zaman toplum çıkarına sonuçlanmadığını kanıtlamalıdır. Bu nedenle çok önemli olan bu organ karar verirken olayla ilgili çeşitli etmenleri gözönüne almalıdır.

"Toplum çıkarı" terimi aynı zamanda "Hakkaniyet Kuralları içinde Ticaret Yapma Yasasının" 84. maddesinde de belirtilmiş ve Komisyonu olayın meydana geldiği koşulları da incelemekten sorumlu tutmuştur. Ancak yasa özellikle aşağıda belirtilen noktaların üstünde durulmasını istemektedir.

a) İngiltere'de malların sunum ve hizmetini gerçekleştirenler arasında etkin rekabet ortamı sağlanmalıdır.

b) Üretilen malları kullananların ya da tüketenlerin yararları fiyat ve çeşit yönünden korunmalıdır.

c) Rekabetin gerçekleşmesi sonucu piyasaya yeni girenlerin çalışımı kolaylaştırılmalı, üretimde yeni teknikler kullanılmalı maliyeti düşürücü yöntemler geliştirilmelidir.

d) Endüstrilerarası üretim ve istihdam dengesi gerçekleştirilmelidir.

e) Ülke dışındaki piyasa koşulları gözönüne alınarak üreticilerin, sunucuların en etkin biçimde çalışması sağlanmalıdır.

Sözü edilen kriterler kuşkusuz sistematik bir yöntemle ele alınmamakta ve olaya göre değişik yorum yapılabilir. Bir birleşimin toplum çıkarına olup olmadığına karar verirken MMC genellikle kantitatif verilere dayanmayan yarar-masraf değerlerini ele almaktadır. Bu işlemi gerçekleştirirken de komisyon birleşimi düşünülen firmaların çalıştığı piyasanın durumunu, firmaların gelişme düzeyini, birleşimden elde edecekleri yararları, birleşimden etkilenecek ürünlerin malların duru-

munu, şahısların-müşterilerin, rakiplerin, devlet kuruluşlarının sendikaların ve o iş kolundaki ticari örgütlerin fikrini alarak bir sonuca varmayı amaçlar. Satın alıcı firma kararlı ise birleşim aleyhine kanıt bulmak genellikle güçtür. Bunun yanısıra "Restrictive Practices Court"ta olduğu gibi olayın karşısına çıkan bir kuruluş bulunmadığından MMC, hem yargıç hemde savcı rolünü gerçekleştirmektedir.

MMC'nin hangi koşullarda birleşimi destekleyeceğini hangi koşullarda karşı çıkacağını açıkca belirtmesi uygulamacılara büyük yarar sağlayacaktır. Buna karşın her olayın kendi başına özellik taşıdığı gerçeği gözönüne alınırsa kesin bir sonuca varmanın ne denli zor olduğu anlaşılır. Öte yandan etmenlerden hangisine, hangi düzeyde önem verileceği ve kantitatif verilerle donatılacağı, faktörler arası etkileşimin belirlenmesi (örneğin iç piyasadaki yüksek fiyatlarla dış ticaret dengesindeki olumlu gelişmeler arasındaki ilişkinin) kesin bir biçimde açıklanması oldukça zor işlemlerdir.

MMC'nin verdiği kararlarda farklılıklar da görülebilir. Bunun nedeni çeşitli yönlerden ele alınabilir; her ne kadar resmen kanıtlamak zor ise de komisyonda raporları farklı kişiler tarafından hazırlanmakta ve sonuçta yalnız azınlık tarafından imzalanmaktadır. Öte yandan farklı ekonomik koşullar ve yaklaşımlar aynı konuda farklı sonuçlara varmaya neden olabilmektedir. Ayrıca bu konuda komisyonun elde ettiği gizli ve açıklanmayan bilgilerinde önemli rol oynadığı unutulmamalıdır.

MMC'sinin hazırladığı raporların analizi için değişik yöntemler uygulanabilir. Örneğin sözkonusu raporlar komisyonun birleşiminden yana olduğu ve olmadığı raporlar biçimde ikiye ayrılabilir. Ancak her iki yöntem de benzer varsayımlardan hareket ettiğinden amacımıza uygun olmayabilir. Birleşimlerin yapısal yönden ayırımı ise, (yatay, dikey ve çok yönlü) kolay değildir. Üstünde durulan noktalar birleşimin özelliğine göre farklılık gösterebilir. Bu nedenle firmalararası birleşimde toplam çıkarının saptanabilmesi için yeni bir analiz tipinin geliştirilmesi zorunludur.

MMC'nin hazırladığı ilk raporlar birçok yazar tarafından tartışılmış ve eleştirilmiştir⁵. Olaylar ancak 1974 tarihli "Hakkaniyet Kuralları içinde Ticaret Yapma

⁴ Bakınız: J.F. Pickering Industrial Structure and Market Conduct (Martin Robettson 1974) pp. 8.

⁵ Örneğin T.S. Ellis A Survey of government control of mergers in the United Kingdom Parts I and II. Northern Ireland Law Quarterly 22 (1971) AX. 251-300 ve 459-497.

V.L. Karah "Mergers Regulation in the United Kingdom" Texas International Law Forum S (1969) P. 71.

J.F. Pickering Industrial Structure and Market Conduct op.cit. ch.8

C.K. Rowley, Mergers and Public Policy in Great Britain. Journal of Law and Economics 11 (1968), P.75.

A. Sutherland, The Monopolies Commission in Action (Cambridge University Press 1969).

M. Utton, British Merger Policy (in the K.D. George and C. Joll eds. Competition in the V.K. and the E.E.C.) Cambridge University Press.

Yasasının" (FTA) çıkışı ile derinlemesine ele alınabilmiştir. Bu nedenle bu yazıda MMC'in hazırladığı son raporlara yer verilecek birleşimi yaratan olaylar incelenecek ve toplum çıkarı kavramı tartışılacaktır.

Firmalararası Birleşimin Ortaya Çıkışı:

Günümüzdeki uygulamaya göre birleşim olayı MMC ye intikal ettikten sonra pazarlık sona erer. MMC'nin olumlu karar vermesi halinde satıncı firma amacına ulaşmak için çalışmalarını sürdürebilir. Ancak FTA Yasasının 75. maddesine göre MMC olayı birleşim olmuş gibi ele almak zorunda ise, kararını pazarlığın olumlu sonuç verip vermeyeceğini, ya da öneriler sonucu birleşimin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini düşünmeden olabilir⁶ (21).

MMC, birleşim olaylarında soruşturma konusu olarak varlıkları mı, yoksa pazardaki payı mı ele alacağını kestiremediğinden özellikle tam birleşimi, ya da denetimi amaçlamayan girişimlerde önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır (Denetim gücü; bireyin veya bir grubun paylarının %50 sinden fazlasının ele geçirek yönetimde etkin olması şeklinde tanımlanmaktadır (19).

FTA Yasasının 65. maddesine göre bir firmada denetim gücüne sahip olma ya da maddesel yönden etkin rol oynama durumu firmalararası birleşim kavramı için yer alır. Bu durum kuşkusuz diğer ortakların firma sermayesine olan katılımına, dağılım biçimine göre değişebilir. Ancak çeşitli uygulamalar denetimin belli orandaki payları ele geçirek de sağlanabileceğini kanıtlamıştır. Nitekim (21) de sermayenin %38'ine (22) de %23.7 sahip olanların yönetim kurulunu oluşturdukları anlaşılmaktadır. Ayrıca küçük küçük gruplarda firmaları maddesel yönden etkiliyecek kararlar da etkin rol oynayabilmektedirler. Örneğin; (22) de %20.6, (29) da %29, (20) de %34.3, (21) de %33.4, (23) de %39 luk gruplar yönetiminde büyük ölçüde söz sahibi olmuşlardır. Bu nedenle bu tür pay sahipleri firma politikasında değişiklik yapmak istemeseler ya da yönetimde görev almasalar bile birleşim olayında önemli sorumluluklar üstlenmektedirler.

IV. Toplum Çıkarının Ana Hatları:

Birleşimin gerçekleşme olasılığı karşısında MMC çeşitli alanlarda ortaya çıkabilecek etkileri hesaba katmak zorundadır. Bu nedenle sözü edilen alanlar ayrı başlıklar halinde örneğin; rekabet, teknik ekonomiler, verimlilik, istihdam, teknoloji, ödemeler dengesi, yatırım v.b. olarak toplanabilir. Ayrıca unutulmamalıdır ki MMC yalnız bu konulara eğilmez. Örneğin, üretim maliyetlerindeki düşüşün fiyatları, ödemeler dengesini istihdamı etkileyeceğini hesaplayabilir. Ayrıca hatırlatılması gereken diğer bir nokta da araştırılan alanlardan her hangi birinde bulunan olumsuz yan birleşimin tümünden reddedilmesi için bir neden olmayabilir.

⁶ ( ) işaretler arasında yer alan rakamlar MMC raporlarına yapılan uygulamayı belirtmektedir. Çoğunluk ya da azınlık terimleri ise komite üyelerinin karar durumlarını açıklamaktadır. Raporlar ise ekler bölümünde yer almıştır. Bazı gruplar iki ayrı birleşim olayını kapsamaktadır.

a) Birleşimin Rekabete Etkisi:

Geleneksel yaklaşım içinde; yatay birleşimlerin rekabeti azaltarak fiyat artışlarına neden olduğu, hizmetleri olumsuz yönde etkilediği, dikey birleşimlerin ise, bağımsız çalışan firmalara karşı düşmanca politika gütmeye yöneldiği, çok yönlü birleşimlerin de çapraz ikameler yoluyla konsantrasyonu artırdığı ileri sürülebilir.

Burada üstünde önemle durulması gereken noktalardan biri, ele alınan pazarı tanımlamaktır. Bu da çok kez malın ikame durumuna bağlıdır. MMC'nin pazarı genellikle dar anlamda tanımladığı görülmektedir. Limanlara getirilen morina balığı (2) ucuz erkek giyimi (6), su ısıtıcıları (17), sanayi sektöründe özel temizleme aletleri, makina soğutucuları ve antifrizlere verilen yağlar (25) ve belli amaçlarda kullanılan cam koruyucular (28) konuyla ilgili verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Pazarın dar anlamda, tanımlanması birleşen firmaların piyasadaki gücünü (payını) artırmış olabilir. Ancak bu durum ve birleşime karşı ileri sürülen tek etmen olarak değerlendirmemeli ve toplum çıkarını zedelediği yönde ele almamalıdır.

Bazı olaylarda, MMC klasik bir yaklaşımla, birleşimlerin rekabet ortamını bozduğunu fiyat düzenini etkilediğini ileri sürmüştür. Nitekim (6, 11, 24, 25, 26, 28) nolu raporlarda birleşimden sonra pazardaki güç dengesinin değiştiği belirtilmiştir. Başka raporlarda da (9, 28) bazı firmaların çapraz girişimler yoluyla (6, 16) mevcutlarına yenilerini ekleyebileceğinden (14), yeni firmaların piyasaya girişlerini engelleyebileceklerinden ve (20, 28), böylece rekabeti olumsuz yönde etkileyeceklerinden korkulduğu açıklanmaktadır.

Öte yandan önlemlerin alınması sonucu birleşimlerin salt konsantrasyonu artırıcı özelliği azaltılabileceğinden ortaya çıkan olgunun olumlu yanlarına karşı çıkılmamalıdır.

MMC'nin görüşüne göre rekabetin etkinliği salt firma sayısına bağlanmamalıdır (17, 19, 24, 27). Piyasaya yeni girenlerin durumu, yeni malların ortaya çıkışı, ithalat rejimi, toplum çıkarını etkileyici etmenlerdir (3, 4, 17), Bazen de birleşim sonucu firmaların piyasadaki payları artmayabilir (26, 27, 30). Satınahıcı firmanın sosyal sorumluluk duyması fiyat artışlarını beklenen düzeye çıkartmayabilir (13, 15, 18, 20, 26, 21). MMC'nin hazırladığı ilk raporlarda firmaların olumsuz sonuç verebilecek çalışmalarından çekindikleri de açıklanmıştır (15).

Birleşim sonucu ortaya çıkan diğer bir olasılıkta istenen düzeyde mal çeşidinin ve kalitesinin bulunamamasıdır. Ancak rasyonalizasyon nedeniyle taleplerin standartlar yönüne kaydığı düşünülürse, birleşimin müşteriler yararına işlediği söylenebilir. Öte yandan mal sunumunun güven altına alınması yalnız dikey entegrasyona bağlanmamalı (1), firma sayısındaki azalmanın da yetersiz yatırım ve stoklamaya neden olabileceği gözönüne alınmalıdır (28).

Dikey ve çok yönlü birleşimler rekabette ilginç olaylar yaratabilir. Dikey birleşimlerde, bazı firmalar güvence verseler bile bağımsız müşterileri zor durumda bırakılabilirler (1, 5, 24). Çok alanlı birleşimler ise rekabeti yatay yönde azaltmasalar bile "engel olarak" etkilerler (16). Bazı firmalar belli bir piyasa da zayıflamayı gözönüne alarak diğer piyasalardaki pazarı ele geçirmek isteyebilirler (9, 13).

b. Teknik Ekonomiler:

Uzun süreli üretim ve kaynakların toplanması sonucu elde edilen maliyet dü-

plânlamasında uzmanlık kollarında yeni yöntemlerin uygulanışı ile elde edilebilir (1, 4, 5, 8, 14, 17, 22, 25, 28). Ayrıca pazarlama, ulaşım ve dağıtım alanlarında kaynakların aynı iş için iki defa kullanılması da önlenebilir (3, 5, 10, 12, 23,

Böylece girdilerde elde edilen maliyet düşüşü, firmaya daha önemli satınalma şansı getirebilir (5, 17). Uygulamalar tasarrufların özellikle muhasebe ve genel yönetim alanlarında elde edilebileceğini göstermiştir (8, 11, 17, 18, 30). Ölçeğin büyümesi finansal alanlarda denge sağlayacağından olumlu sonuçlar getirebilir ve yatırım düzeyini etkileyebilir. Sözü edilen tüm avantajlar yalnız firmalara değil, onların müşterilerine ve ödemeler dengesine de yarar sağlayabilir (12, 13, 14, 27).

Maliyet düşüşü birleşim için ileri sürülen en önemli etmen ise de MMC bu tür olasılıklar karşısında zaman zaman kararsızlığa düşmektedir. Ancak son birleşim olaylarında kantitatif ölçümlere daha az yer verilmesi ekonomik yararların sayısal belirlenimini engellemiştir denebilir. Birçok alanda kısıtlı bilgi olmasına karşın bazı firmaların maliyet düşüşlerini gerçek dışı bir biçimde yansıtmaları, MMC tarafından iyi karşılanmamaktadır (17). Bunun yanısıra aynı düzeydeki iki firmadan hangisinin reorganizasyona ya da maliyetlerde tasarrufa yönelmesi gerektiğini saptamak ise oldukça zor bir işlemdir.

Ayrıca MMC, maliyet tasarrufları ile ilgili olarak teorik bilgilerin uygulamada çeşitli nedenlerle gerçekleşmediğini vurgulamaktadır (14, 28).

Bazı ekonomik yararların firmalararası birleşime gidilmeksizin elde edilebileceği unutulmamalıdır (16, 28). Ayrıca maliyetlerle ilgili tasarruflar ilk bakışta önemli görünse de daha sonra satın alınan firmanın iş kapasitesinin ve piyasadaki etkinliğinin azalacağı, ithalatta artışa neden olabileceği düşünülürse birleşimin tahmin edildiği gibi yararlı sonuçlar vermeyeceği yargısına varılabilir (22, 25, 28).

c. Firmanın Genel Verimlilik Düzeyi ve Yönetim:

Son yılların ekonomik analizlerinde firmaların (x) verimliliği olarak tanımlanan bu konuya önemle değinilmektedir. MMC de yönetim konusuna kaynak kullanımı, maliyetlerin minimizasyonu ve örgütsel boşluklar yönünden eğilmektedir. Bu alanda yönetimin kalitesi ve performansı önemli rol oynamakta ve MMC de hazırladığı son raporlarda sözü edilen konuyu toplum çıkarı yönünden anahtar nitelikte bir etmen olarak görmektedir. Gerçekten çok yönlü birleşimlerde örgütün verimlilik ve kaynak dağılımındaki etkinlik düzeyi genel performansın ölçümünde en önemli kriterlerden biri olarak belirlenmiştir.

Bir firma, toplumda iyi bir imaja sahip olmasa bile (29) şayet MMC'yi kaynakları daha iyi kullanabileceğine inandırmışsa birleşim için izin alabilir (13, 17, 18, 20, 31). Kuşkusuz burada en önemli etmen satın alan firmanın iyi ve etkin bir yönetime sahip olmasıdır⁷. (17, 18, 20, 31). Firmalararasındaki ilişkinin uzun dönemde iyi olması, farklı görüşleri azaltabilir (18), ya da satın alınmak istenen (hedef firma-

⁷ MMC'in kabul etmediği birleşimlerde her zaman hatayı yönetimde aramamak gerekir. Nitekim birkaç olayda birleşime izin verilmemesine karşın yönetimin övüldüğü görülmüştür.

nın) etkin yönetim tarzının satınalacağı firma tarafından bozulmayacağı garanti edilirse, MMC birleşime karşı daha yumuşak davranabilir (15). Ayrıca birleşimden önce firmaların belli bir örgütlenme modeli üstünde anlaşması ve hedef firmanın bu strateji içinde yerinin kesinlikle saptanması MMC'in olumlu tutum takınmasını kolaylaştırmaktadır (13).

MMC alımı hedeflenen firmanın yönetim ve kaynak kullanım durumu ile yakından ilgilenmekte ve özellikle alıcı firma ile yönetsel uyumun sağlanıp sağlanamayacağına dikkat etmektedir (14, 22, 23). Uzun dönemde yönetimde çıkabilecek çatışmalar, çalışanlar ile yöneticilerin huzur ve verimlilik düzeyini etkileyeceğinden bu konuda gerekli güveni duymuyorsa MMC birleşimi karşı çıkabilmektedir (10, 12, 14, 16, 22). Ancak MMC'in ilk raporlarında ağırlık verilen bu konu daha sonraki soruşturmalarda önemsenmemiştir. Nitekim kısa bir süre önce hazırlanan raporlarda, firmalardaki yönetsel belirsizliğin zamanla giderilebileceği ve bu tür sorunların birleşim için olumsuz karar gerekçe olamayacağı görüşü ağırlık kazanmıştır (17, 19, 20, 24, 26, 28).

Bu konudaki başka bir sorun da ilgili firmaların genel durumudur. Hedef firmanın işleri kendi başına yürütemeyecek duruma gelmesi, MMC'nin birleşimden yana tavır takınmasına neden olabilir (1, 4, 30). Zaman zaman hedef firmanın başka bir firma ile birleşime gitmeden işlerini düzeltebileceğine inanılabilir ve bu koşul toplum çıkarı yönünden önemli sayılabilir (16, 21, 22, 23, (çoğunlukla) 25, 28). Anlaşılan şu ki, MMC güçlü ve bağımsız firma çeşidinden yanadır (26, 31).

d. İstihdam ve Bölgesel Sorunlar:

MMC, Birleşimlerde istihdam durumunu toplum çıkarı açısından önemli bir kriter saymakla beraber bu etmeni sayısal olarak olumlu ya da olumsuz bir biçimde kullanamamaktadır. Birleşim firmanın genel verimlilik düzeyini düşürerek istihdamı olumsuz yönde etkileyebilir (22,28), veya sendika ile işçiler arasında gruplaşmalara, kliklere neden olabilir (21). Üretimin başka bir bölgeye kaydırılması ise bölgesel istihdamı etkileyebilir (22). Birleşim sonucu işini kaybedenlerin alternatif iş kollarında çalışma olasılığı da riski azaltıcı bir etmen olabilir (17). Böylece istihdamı artırıcı etmenin gözönüne alınarak toplum çıkarının belirlendiği görülmektedir (18, 20, 26 çoğunluk).

e. Teknolojik Gelişim:

Araştırma, geliştirme ve teknolojik uygulamaya yönelik etmenler birleşim olaylarında istihdam kadar önemli bir yere sahip değildir. Buna karşın birleşim, salt araştırma ve geliştirme işlemleriyle uğraşan bir endüstri kolunda öngörülürse, MMC konuyu ayrıntılı biçimde ele almakta ve birleşimin yalnız teknik gelişimi etkisini değil aynı zamanda bu tekniğin yönlendirilmesini de soruşturmaktadır. İki firmanın birleşimi sonucu teknik araştırmalar için ayrılan kaynak miktarı artırılabilir (9, 14, 18, 26, 30, 31).

Zaman zaman farklılık olsa bile (18), bu amaçla elde edilecek yararların önemsenmeyecek düzeyde olduğu belirtilmektedir. Bağımsız firmaların teknolojik buluşlar için rekabet edeceği düşünülürse (12), birleşimle araştırma geliştirme işlemlerinin hem daha masraflı hemde riskli olabileceği ileri sürülebilir (7, 12, 14). Bu-

na ilâveten birleşim üçüncü firmaların teknolojiyi uygulama olasılığını azaltabilir (10, 14), her zaman olmasa bile (18) teknolojik yönden yabancı firmalara bağlılığı artırabilir (Bir sonraki bölüme bk.).

Bu konuda MMC'in soruşturma kapsamına giren birleşimler için hazırladığı raporlar genellikle değişik alanlarda çalışmalar yapan firmaların belli bir kolda gelişimi hedef almış araştırma, geliştirme işlemleriyle uğraşan ve teknik firmaları elle-rine geçirmek istediklerini göstermiştir. MMC, bu durumu gözönüne alarak hedef firmanın buluşlarının gerektiği gibi değerlendirilemediği kuşkusuna sahiptir (14,24, 25). Bu açıdan birleşimler teknik gelişimin ilgisiz alanlara kaymasına ya da kullanıl-masına neden olursa toplum çıkarı ile çatışacak demektir.

f. Ödemeler Dengesi:

İngiltere gibi uluslararası ticarete önemli ölçüde bağlı bir ülkenin dış ödeme dengesinin değişik yönlerden ele alınması bir noktada kaçınılmazdır. Ancak birleşimlerin ödemeler dengesini kalitatif olarak nasıl etkileyeceğini belirleme de MMC büyük zorluk çekmektedir. Birleşim dengeyi etkiliyecek düzeyde olsa bile MMC gerekli koşulları inceleyerek toplum çıkarına karşı bir durum olmadığına karar verebilir. Bunun yanısıra MMC'ye göre birleşimler ödemeler dengesini iki yönden etkiliyebilir. Doğrudan doğruya (ihraaat için ekstra çaba sarfetme, kaynakları paylaşma) dolaylı olarak da yapısal verimliliği ve performansı düzenleme.

MMC'ye göre birleşimler ihracaatı artırabilirlerse yararlı sonuçlar verebilir (1, 4, 5, 9, 12, 13, 18, 20, 26 çoğunluk 27, 30, 31). Birleşimin dışında sonuç alma-ya yönelmek ise toplum çıkarı kriterinin yeniden değerlendirilmesini getirecektir (14). Birleşimin ithalatı azaltabileceği yönünde ise tek bir karar alınmıştır (20).

Birleşimler kısa dönemde ithalatı artırma (14), uzun dönemde iç gereksinimleri karşılayamama ya da (28) kısa (3, 4), uzun (21, 22, 23 çoğunlukla 24, 26) ihra-caatı artırmama olasılıklarına neden olurlarsa kuşkusuz dirençle karşılaşabilirler. Ayrıca böylesine bir tutumun ortaya çıkışı halinde güçlü birkaç firmanın rekabetçi performans gösteremeyeceği inancında oldukça yaygındır (22, 24).

Daha önce birleşimler konusunda bir genelleştirme yapmanın ve her türlü birleşimin toplum çıkarı ile çatıştığını ileri sürmenin olanaksızlığından söz etmiş-tik. Nitekim ortaya çıkan iki uygulama (26, 28) birleşen firmaların teknik gelişimi sürdürebilmek için dış ülkelerden daha fazla kaynak sağlayabileceğini kanıtlamıştır.

İçsel Yatırıma Dönük Birleşimler:

Yabancı kökenli uluslararası şirketlerin İngiliz firmalarını satınalarak yönetim ve denetim merkezlerini değiştirmesi soruna yeni boyutlar kazandırmıştır. Nitekim denetim gücünü yabancı firmalara aktarmamak ve bazı risklere katlanmamak için zaman zaman birleşimlere kolayca izin vermek zorunluluğu duyulmuştur (1, 4). Ancak bu katı durumun zamanla değiştiği MMC'in hazırladığı son raporlarda, yabancı firmaların tek başlarına toplum çıkarına karşı işleme girişemeyecekleri ve bu tür birleşimlerde başka etmenlerinde gözönüne alınması gerektiği, belirtilmiştir. Bunun yanısıra bazı kamu kuruluşları da durumla yakından ilgilenmektedir. Örneğin, İngiliz Merkez Bankası sözü geçen firmaların satın alma gücünü, dağıttığı kâr oranını ve ödemeler dengesine etkisini araştırmakta ve yurt içine giren fonlarla, kâr transferleri arasında olumlu denge kurulmasına çalışmaktadır (22, 26).

Nitekim bazı birleşimler önerilerinin ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilediği (22), kârların büyük bir bölümü yurtdışına çıkarmayı amaçladığı (20) ya da başka ülkelere oranla daha az vergi verebilmek için İngiltereyi tercih ettiği (22) görülmüştür. Bütün bunların ötesinde, yabancı firmaların fiyat politikası ile ilgili buyrukları başka bir ülkeden almaları rekabet piyasası için ayrı bir sorun olmaktadır.

Yabancı kökenli firmalar takip edebilecekleri yatırım, finans ve ihracaat politikasıyla çalıştıkları ülkedeki bazı firmaları ele geçirebilir, bazılarını da performansını etkileyebilirler. Ancak en azından MMC'nin bazı üyeleri, olayların üstünde ciddiyetle durmadan (3, 22, 26, 30) ve hatta bazı alanlarda üretim düşüşüne önem vermeden yabancı para akımının istihdamı artırıcı özelliğine ağırlık vererek birleşim girişimlerini olumlu karşılamışlardır (18, 20). Yabancı firmalardan yana diğer bir görüş de bu tür firmaların uluslararası ekonomik ilişkilerdeki etkinlikleri nedeniyle İngiliz firmalarına pazar sağlayabilecekleri yolundadır (18, 30). Ancak bu varsayımın geçersiz olduğu, bilâkis başka ülkelerdeki yatırımı (26), İngiltere'ye gelecek döviz miktarını (3) ve İngiliz tüketicisini olumsuz yönde etkiledikleri görülmüştür (22).

V. Toplum Çıkarının Genel Değerlendirmesi:

Bu yazının hazırlanışına değin MMC'ye 36 birleşim iletilmiştir⁸. Daha önce değindiğimiz gibi bu kuruluşun birleşimle ilgili tüm yarar ve sakıncalarını gözönüne alarak, gereken kriterleri kullanarak karar vermesi gerekir. MMC başlangıçta bu yöneme gereken ağırlığı vermezken son çalışmalarında olayların ayrıntılarına inebilmiştir (23, 24, 28). Ancak genellikle kantitatif olmayan bir yöntemin tercih edildiği ve zaman zamanda sonuca neden nasıl gidildiğini belirten açıklamaların bulunmadığı dikkati çekicidir⁹. Bu konuda iki noktayı vurgulamak gerekir. Bunlardan biri İngiltere'deki birleşimler için' maliyet-yarar ilkesinin dışındaki yöntemleri uygulama zorluğu, diğeri MMC'nin zaman zaman değişik kararlar vermesi ve bazı birleşimler için toplum çıkarı yönünden fevkalâde önemli gördüğü bazı koşulları, diğer birleşimlerde önemsememesidir. Ayrıca birleşimler net yarar sağlamasa bile topluma zarar verici nitelik taşımıyorlarsa olumlu karşılanabilmektedirler (9, 31). Belki de bu nedenle MMC'nin üstünde durduğu "net yarar" lı birleşim sayısı çok azdır (27).

Tablo 1, 36 birleşimde yarıdan fazla önerinin toplum çıkarına olmadığını ve bu oranın FTA* öncesi ve sonrası dönemlerde önemli değişiklikler göstermediğini açıklamaktadır.

⁸ Sözü geçen birleşim sayısı ek listede gösterilenden daha fazladır. Örneğin 3, 7, 12, 28 ve 30 No'lu bileşimlerde olduğu gibi bir birleşim iki ayrı yönde araştırma konusu olmuştur.

⁹ Genellikle birleşimlerin gelir dağılımına etkisi derinlemesine incelenmemiş, ancak ekonominin böylesine bir girişimden zarar görmemesi hususu özellikle ele alınmıştır.

* FTA (Fair Trading Act)

Tablo: 1 — MMC Soruşturmasına Konu Olan Birleşimlerin Sonucu

Birleşimin Yönü	TOPLUM ÇIKARINA ETKİSİ						Genel Toplam A + B
	Olumsuz			Olumlu			
	FTA Öncesi	FTA Sonrası	TOPLAM (A)	FTA Öncesi	FTA Sonrası	TOPLAM (B)	
Yatay	5	6	11	6	5	11	22
Dikey	1	1	2	0	1	1	3
Ürün ve Pazar Genişlemesi	2	2	4	0	2	2	6
Çok Yönlü	1	2	3	1	1	2	5
TOPLAM	9	11	20	7	9	16	36

FTA (Fair Trading Act 1973).

Birleşimler için karar verirken başka özelliklere dikkat edilip edilmemesi ayrı bir sorundur. Örneğin; satın alınmak istenen firmanın yönetim kurulunun birleşime olan tepkisi önemli bir etmendir. Daha önce değindiğimiz gibi belli bir yönetici grup işi bırakabilir. Ancak çalışanların tümünün birleşim hakkındaki olumlu ya da olumsuz düşüncelerini saptamak çok zordur. Durum zaman zaman MMC soruşturması sırasında bile değişiklik gösterebilir. Birleşim önerisi karşında hedef firma yönetim kurulunun olumlu tutum takınması MMC'in birleşimden yana karar almasını sağlayabilir (16). Tablo 2 den hedef firmanın reaksiyonu ile MMC'in toplum çıkarı kriteri arasındaki ilişkiler izlenmektedir. FTA yasasının çıkmasından sonra hedef firmanın birleşime tepkisi daha fazla önemsenmiş ve MMC, kararlarını genellikle bu firmaların yöneticilerinin düşüncesi doğrultusunda vermeye başlamıştır.

Tablo: 2 — MMC Soruşturmasına Konu Olan Birleşimlerde Hedef Firmaların Reaksiyon Sonuçları

Hedef Firmanın Birleşime Karşı Tutumu	TOPLUM ÇIKARINA ETKİSİ						Genel Toplam A + B
	Olumsuz			Olumlu			
	FTA Öncesi	FTA Sonrası	TOPLAM (A)	FTA Öncesi	FTA Sonrası	TOPLAM (B)	
Birleşimden Yana	8	6	14	3	0	3	17
Birleşime Karşı	1	5	6	4	8	12	18
TOPLAM	9	11	20	7	8	15	35

Hedef firmaların özellikle 1974 ten bu yana birleşime karşı çıkışları ilginçtir. Bu etmen birleşimlerin olumsuz sonuçlanmasına neden olmakta ve MMC'ye de karşı çıktığı birleşimler için iyi bir savunma hakkı sağlamaktadır¹⁰,¹¹.

MMC'nin istemediği birleşimlerin çoğunda hedef firmanın direnişi önemli rol oynamıştır. Başka bir deyimle satın alınacak firmanın durumu gözönüne alınarak karar verilmektedir. Ayrıca bu yönde eğilime neden olan başka bir etmende son yıllarda MMC'nin çalışma kapasitesinin üstünde soruşturmaya girişmesi ve tüm olayları toplam çıkarı yönünden değerlendirmemesidir.

Konuyla ilgili başka bir yönde birleşim sonucu elde edilebilecek yararın ayrı yollardan sağlanıp sağlanamayacağına karar vermektir. Ancak MMC, ele aldığı soruşturmalarda sistematik bir yöntem takip etmemekte (6, 14, 28) nolu olaylarda olduğu gibi ileri sürülen yararların birleşim olmadan da elde edilebileceğine karar verilmektedir. Buna karşın (16) nolu olayda ise aynı kuruluş birleşimi en iyi seçenek olarak görmüştür.

Görüldüğü gibi birleşimlerde değişik özellikler ortaya çıktığından MMC'in olumlu ya da olumsuz kararını kesin kurallara bağlamak çok zordur. Kuşkusuz bu durum ele alınan yaklaşımların güçlü ya da zayıf yönlerine bağlıdır. Böylece her olayın tek başına ele alınması ve etmenlerin ayrı ayrı analizini gerektirmektedir. Ancak deneyimler birleşimin MMC tarafından onaylanabilmesi için en azından aşağıdaki özelliklere sahip olması gerektiğini kanıtlamıştır. Hedef firmanın karşı çıkmasına karşın alıcı firmanın yönetimde güçlü olması olumlu sonuçlar elde edebileceğini kanıtlaması; birleşim yolu ile ödemeler dengesine ve istihdama olumlu katkıda bulunması; hedef firmanın amaçları satın alınan firmadan farklı olsa bile teknik gelişimin engellenmemesi; birleşimden sonra piyasadaki etkin rekabet koşullarının ortadan kaldırılması. Öte yandan birleşimin MMC tarafından reddedilmesi için ileri sürülen bazı nedenleri şöyle özetlemek olasıdır. Hedef firma rekabette çok önemli rol oynar. Bu nedenle birleşim rekabeti önlerse; hedef firmanın mevcut yönetim ve verimlilik durumu iyi iken birleşimle kötüleşeceği anlaşılırsa başka bir deyimle firmaların bağımsız çalışması uzun dönemde daha olumlu sonuçlar vereceği hesaplanabilirse; maliyetten tasarruf edilemeyeceği anlaşılır veya ileri sürülen varsayımların gerçekçi olmadığı saptanırsa; birleşim geliştirme ya da ödemeler dengesi üstüne olumsuz etki yaparsa.

Daha önce de vurgulandığı gibi sözü edilen kriterler genel özellikler taşımakta MMC ise ele aldığı her soruşturma için ayrı etmenlere ağırlık tanımakta ve olumlu ya da olumsuz yönleri dengeleyerek karar vermeye çalışmaktadır.

Birleşime İzin Verilmemesi Halinde Azınlık Paylar Sorunu:

MMC'nin bir birleşim için verdiği olumsuz karar genelleştirilemez ve hedef firma başka bir firma tarafından ele geçirilmek istenebilir. Herbert Morris Ltd.

¹⁰ Rekabet Politikasında karşıt firmaların savunma stratejisi için bkz. J. F. Pickering "İzin verilmeyen Birleşimlere Neden olan Etmenler ve Sonuçları" UM IST. Dept. of Management Science Working paper (1979) no. 7406.

¹¹ Daha önce belirtildiği gibi.

(22, 23) olayın da olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlanan bir birleşimin hemen ardından yeni istekler ortaya çıkabilir. Böylece birleşimin araştırılması sırasında ya da olumsuz karar çıkmasından sonra azınlık payları ele geçirilerek amaca varılmak istenebilir. Bu tür dört olay meydana gelmiştir (14, 21, 22, 23). Ancak azınlık payları yoluyla birleşimin araştırılması ve sonuçlandırılması (26) nolu raporda çoğunlukla karara bağlanmıştır.

Hatırlanacağı gibi MMC'in görüşüne göre bir firma diğer firmanın hisse senetlerinin %50'sinden azını da ele geçirecek te birleşimi gerçekleştirerek sözkonusu firmanın kararların etkiliyebilir. Sözü geçen koşullarda toplum çıkarına karşı bir durum varsa kuşkusuz birleşimin bozulması gerekir. Ancak ne MMC'in ne de OFT bu yönde yasal bir hakka sahip değillerdir. Bu durumda rekabetin olumsuz yönde etkilenmemesi için MMC ana firmadan elindeki payları çıkartmasını isteyebilir. Koşullar zor geliyorsa payların teker teker satışı da önerilebilir (14). Yeni ortamda yeni bir birleşime neden olmamak için ilgili firmanın OFT'nin ya da bakanlığın fikrini olması gerekir. Nitekim MMC bu konuda ele aldığı olaylarda ana firmanın paylarının ve oygücünün %10'unun altına düşürmesine karar vermiştir (21, 22, 23 çoğunluk).

Hemen belirtmek gerekir ki yeniden birleşim sorunuyla karşılaşmamak için tek bir olayda satışın OFT denetiminde yapılması kararlaştırılmıştır (21). Konuyla ilgili gelişmeler ise bu konudaki kuşkunun yersiz olduğunu kanıtlamıştır (23).

MMC toplum çıkarı ile ilgilendiğine göre bir olay hakkında olumsuz karar vermişse ortaya çıkabilecek gelişmeleri de izlemesi gerekir. Bu nedenle yasal haktan yoksun olmasına karşın toplum çıkarı için büyük pay sahiplerinden ellerindeki payların bir kısmını çıkartmasını isteyebilir.

VI. Birleşim Politikasında Yeni Gelişmeler:

Liesner komitesinin "Monopoller ve Birleşimler Politikası" konusunda hazırladığı yasa taslağında İngiltere'deki birleşim politikası ele alınmıştır. Biz burada komitenin önerilerini özetlemeğe çalışacağız¹². Şayet öncelikle birleşime karşı çıkılacaksa; toplum aleyhiné "kanıt yükünün" yerine soruşturmaya konu olan olaylarda uygulanabilecek kriterlerin saptanması gerekir. Ancak ölçek yönünden ileri sürülen diğer seçeneklerin firmaların birleşim yaklaşımını değiştireceğinden tutarsız olabileceği de unutulmamalıdır. İkincisi birleşim konusundaki mevcut olumlu tutumun daha tarafsız bir biçimde ele alınarak komitenin rekabet ortamı ülke ekonomisi ve ödemeler dengesi gibi konular daha ayrıntılı incelemesi önerilmektedir. Komite ayrıca büyük firmaların birleşimlerine daha eleştireci bir gözle bakabilir. Ancak alınacak kararlarda hükümetlerin belli bir sanayi ya da iş kolunu desteklemek amacıyla girişimleri çaba ve desteklemeleri de gözönünde olmak zorundadır.

Bu konuda başarılı politika izleyebilmek için üç aşamanın gerekliliğinden söz edebilmektedir. Hükümetler mevcut politikalarını açıkça ortaya koymalıdır; Birleşim tekliflerini iki aşamada değerlendirecek ve yol gösterici niteliklere sahip "Birleşim Paneli" oluşturulmalıdır; FTA Yasasının 69, 72 ve 84. maddelerinin değiştirilmelidir.

¹² Review Monopolies and Mergers Policy (HMSO 1978).

Birleşim Paneli'nin ilk aşamasında birleşimin rekabete etkisi incelenmeli ve rekabeti ve ekonomik gücü olumsuz yönde etkilemeyen birleşimler diğerlerinden ayıklanmalıdır. Bu amaçla birleşen iki firmanın pazardaki payı ölçü olarak ele alınabilir (sözü edilen pazar ya da firma küçük değilse) yatay birleşimlerde %25 tavan olarak benimsenebilir. Aynı biçimde dikey birleşimlerde satınalan firma bir malın %25'inden fazlasını üretiyor veya pazarlıyor ve satınalmak istediği firmada kendine büyük ölçüde mal temin eden veya hizmet veren kuruluş niteliğinde ise soruşturmaya konu olabilir. Bunun yanısıra çok yönlü birleşimlerle iki firmanın toplam cirosu 350 milyon sterlingi geçiyor veya 16 milyon sterlingin üstünde mal varlığının birleşimini tartışılıyorsa yine soruşturma kapsamına alınabilir.

Şayet bir birleşimde yukarıda sözü edilen kriterlere aykırı bir durum varsa birleşim panalinin ikinci aşaması devreye girer ve birleşim olumlu, olumsuz yönleri araştırma konusu yapılır. Ancak burada hangi koşullarda MMC'in devreye gireceği kesinlikle belirtilmemiştir. Eğer toplum çıkarına karşı olan etmenlerin tümü gözönüne alınırsa MMC'e devredilecek olay sayısı artacak ve bu kuruluşun işi oldukça güçleşecektir¹³.

FTA Yasasında yapılacak değişiklikler özellikle MMC'in yapısı ve raporları ele alış biçimi ile ilgilidir. Böylece MMC'in olaya bakış açısı değişecek birleşimlerin rekabete ya da toplum çıkarına etkisi elde edilecek olumlu ya da olumsuz işlemlerin dengelenmesi yeni bir anlayışla ele alınabilecektir¹⁴. Bunun yanısıra FTA Yasasının 84. maddesinde toplum çıkarı ile ilgili maddelere yenilerinin eklenmesi yer almaktadır. Bunlar özetle;

- a) Rekabeti önleyici ve konsantrasyonu artırıcı etmenlerin minimize edilmesi.
- b) İngiliz endüstrisinin uluslararası rekabet düzeyini artırmak ve bu amaçla yasal değişimlere girişmek.

Leisner komitesine göre sözü edilen önerilerin uygulamaya konması ile birleşimin politikasında bazı köklü değişimler olabilir. Şöyleki "Birleşim Panelinin" işinde (MMC'a havale edilen olay sayısında ve geri çevrilen birleşimlerin toplam içindeki oranında) hissedilir bir artış olabilir. Komite ayrıca büyük birleşimler için ayrıntılı bir yöntem uygulanabileceğini ve bundan böyle her türlü birleşimin daha etraflı düşünülerek önerileceğini ve özellikle yatay birleşimlerin sayısında düşüş kaydedileceğini savunmaktadır.

Ancak komitenin ileri sürdüğü önerileri uygulamaya koyabilmek için şimdiye değin herhangi bir çaba sarfedilmemiştir. Bu sırada meydana gelen hükümet değişikliği rekabet politikasında bazı değişikliklere neden olabilir. Belki de yeni hükümet eskiye oranla konuların üstünde daha hassasiyetle durabilir.

Özellikle yatay olmayan birleşimlerin rekabete ve ekonomik güce etkisi ile ilgili uygulamaları konu alan yeni kurallar oldukça ilginçtir. Firma belli bir alanda monopol gücünü ortaya koymasa bile başka piyasaları gözönüne alındığında ne denli tehlikeli bir yapıya sahip olduğu kolayca anlaşılır¹⁵. Böylece yeni politika ve uy-

¹³ İbid, para s. 23.

¹⁴ İbid, para s. 21.

¹⁵ Bkz. M. Utton. *Diversitication and Competetion* (Cambridge University Press 1979) Chapter 5.

gulamaların getireceği en önemli yarar birleşimleri toplumsal çıkar doğrultusunda plânlı ve programlı çalışmaya itmesinde aranmalıdır. Bu konuda başarılı olabilmek içinde iş adamlarına ve onların danışmanlarına büyük görevler düşmektedir. Bu nedenle birleşimleri ele alırken özellikle ileriye dönük plân doğrultusunda hareket etme alışkanlığına sahip olmaları ve pazarlık aşamasında ise hedef firma ile ilgili açıklama yapmamaları; finans ve sermaye piyasasını etkileyeceği işlemlerden çekinmeleri gerekir.

Öte yandan birleşim politikası ile ilgili bazı temel kuralların değiştirilmesi ya da toplum çıkarı ile ilgili kriterlere, MMC'in değişik açıdan bakması bazı iktisatçıları hayal kırıklığına uğratacaktır. MMC'in şimdiye değin hazırladığı raporlar ve birleşimlerle ilgili olarak yaptığı çalışmaların ışığı altında bu kuruluşun özellikle bazı büyük birleşimlere engel olamayacağı ileri sürülebilir. Şöyleki; FTA Yasasının 84. maddesine göre belli bir endüstri kolunu yeniden düzenlemek ya da İngiliz firmalarını uluslararası düzeyde güçlü yapabilmek için hükümet'in öngördüğü birleşimler sözü edilen prosedürden yine geçmeyecektir. İşin ilginç yanı şimdiye kadar bu alandaki uygulamalar sonucu ne İngiliz firmalarının rekabet gücünün büyük ölçüde arttığını ne de yeniden düzenleme yapılan endüstri kollarının etkinlik düzeyinin geliştiğini belirten kesin kanıtlara rastlanmamıştır. Kaldı ki bu tür girişimler diğer endüstri kollarında ki rekabet politikasını da olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu yazının ikinci bölümünde birçok birleşim için en önemli kararın Panel tarafından alınacağını belirtmiştir. Yeni prosedüre göre bu organın özellikle ikinci aşamadaki işlemler yönünden yüklü bir çalışma yapacağı söylenebilir. Ayrıca olayın hangi koşullarda MMC'e devredileceğinin kesinlikle belirtilmemesi önemli bir eksik olarak nitelendirilebilir.

Bu aşamanın önemli nedeniyle firmalar Birleşim Panelinden kaçacak yollar arayacaklardır. Panel ise olayı MMC'e devretme konusunda olumlu ya da olumsuz rapor hazırlamakla yükümlüdür. Böylece rekabet Yasasına göre Panel olayla ilgili rapor hazırlayacak ve gerekirse derin soruşturma talebiyle olayı MMC'e devredecektir. Ancak toplum çıkarına karşı bir durum sezilmişken olayın tekrar MMC'e aktarılması sakıncalı sonuçlar doğuracaktır. Bizce, MMC şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de toplum çıkarı doğrultusunda karar veren üst organ niteliğini korumalı ve devam ettirmelidir.

EKLER

Monopoller ve Birleşimler Komisyonun Önerilen veya Gerçekleşen Birleşimler Üstüne Hazırladığı Raporlar

- (1) *The British Motor Corporation Ltd. and The Pressed Steel Co. Ltd. (1966) HCP 46.*
- (2) *Ross Group Limited and Associated Fisheries Limited (1966) HCP 42.*
- (3) *The Dental Manufacturing Co. Ltd. or The Dentists Supply Co. of New York and the Amalgamated Dental Co. Ltd. (1966) HCP 147.*
- (4) *Guest Keen and Nettlefolds Ltd. and Birfield Ltd. (HMSO 1967) Cmnd 3186.*

- (5) *British Insulated Callender's Cables Ltd. and Pyrotenex Ltd.* (1967) HCP 490.
- (6) *United Drapery Stores Ltd. and Montegue Burton Ltd.* (1967) Cmnd. 3397.
- (7) *Barclays Bank Ltd. Lloyds Bank Ltd. and Martins Bank Ltd.* (1968) HCP 319.
- (8) *Ihorn Electrical Industries Ltd. and Radio Rentals Ltd.* (1968) HCP 18.
- (9) *Unilever Limited and Allied Breweries Limited* (1969) HCP 297.
- (10) *The Rank Organisation Limited and The De la Rue Company Limited* (1969) HCP 298.
- (11) *British Sidac Limited and Transparent Paper Limited* (1970) HCP 154.
- (12) *Beecham Group Limited and Glaxo Group Limited; The Boots Company Limited and Glaxo Group Limited* (1972) HCP 341.
- (13) *British Match Corporation Limited and Wilkinson Sword Limited* (1973) Cmnd 5442.
- (14) *Davy International Ltd. and The British Rollmakers Corporation Ltd.* (1974) HCP 67.
- (15) *Eagle Star Insurance Co. Ltd. and Gernard Sunley Investment Irust Ltd. and Grovewood Securities Ltd.* (1974) Cmnd 5641.
- (16) *The Boots Company Ltd. and House of Fraser Ltd.* (1974) HCP 174.
- (17) *Charter Consolidated Investments Ltd. and Sadis Ltd.* (1974) HCP 345.
- (18) *Dentsply International Inc. and International Ltd.* (1975) HCP 394.
- (19) *The NFU Development Trust Ltd. and FMC Ltd.* (1975) HCP 441.
- (20) *H. Weidmann AG and BS and Whiteley Ltd.* (1975) Cmnd 6208.
- (21) *Amalgamated Industrials Ltd. and Herbert Morris Ltd.* (1976) HCP 434.
- (22) *Eurocanadian Shipholdings Ltd. and Furness Withy and Co. Ltd. and Manchester Liners Ltd.* (1976) HCP 639.
- (23) *Babrock and Wilcox Ltd. and Herbert Morris Ltd.* (1977) HCP 175.
- (24) *Pilkington Brothers Ltd. and UKO International Ltd.* (1977).
- (25) *British Petroleum Ltd. and Century Oils Group Ltd.* (1977).
- (26) *The Fruehauf Corporation and Crane Fruehauf Ltd.* (1977) Cmnd 6906.
- (27) *Smith Brothers Ltd. and Bisgood, Bishop and Co. Ltd.* (1978) HCP 242.
- (28) *Rockwars Group Ltd. United Glass Ltd., Retfearn National Glass Ltd.* (1978) HCP 431.
- (29) *Lonrho Ltd. and Scottish and Universal Investments Ltd. and House of Fraser Ltd.* (1979) HCP 261.
- (30) *FMC Corporation, Merck and Co. Inc. Alginats Industries Ltd.* (1979) HCP 175.
- (31) *The General Electric Company Ltd. and Avereys Ltd.* (1979) Cmnd 7653.